

EL LLUM D'EN MANEL

JOAN LÓPEZ CORTIJO

Al Puig de Sant Marçal el sol sortia dues vegades, perquè tan bon punt naixia s'amagava darrere les Agudes. En aquesta vall, en temps medievals, hi havia hagut més de quinze cases, però ja no se'n guarda ni el record. La masia del Puig està emplaçada a la capçalera de la vall, enfilada en una trona natural que et dóna una visió de les coses semblant a la que n'obtindria un ocellot suspès en el l'aire. La riera Marçalesa, que es dirà Tordera aigües avall, passa fonda, amagada dins la boscúria. Quan baixa grossa, la remor s'escampa com un vent per tota la vall.

Del Puig estant, l'obaga de la vall, majestuosa i trista alhora, quasi la toques amb la punta dels dits. Aquest faldar gegantí, coronat pel cap granític de les Agudes i perfectament vellutat de faigs, forma una estampa que no s'oblida fàcilment. És una obaga inhòspita, fosca i freda, que contrasta amb la mica d'escalf que projecten les quatre feixotes de la solana. Està ratllada per unes canals dretíssimes, que davallen de la carena. Davall les Agudes hi ha els sots de la Font del Calvari i de la Font de les Arrencades. Més enllà, s'estira el sot Estret, fi com una incisió de bisturí. I al capdavant, davant per davant del mas de les Illes, s'obre la barrancada del sot Mal. Aquest enorme esvoranc, coronat pels cingles de Roques de Glaç, és una de les regions més escabroses de la serralada.

Els pagesos que van viure en aquesta vall degueren passar els dies en un estat d'angoixa permanent, una angoixa –si voleu– imperceptible però certa, un neguit sord produït per la presència obsessiva d'una obaga tan hostil, que semblava que els observava nit i dia. I sempre, la remor de l'aigua invisible, davallant per la riera i pels sots. A l'hivern, en canvi, amb la caiguda de les primeres neus, la vall entrava en un estat de silenci tombal. L'única nota de color, el dringar de l'aigua, s'esvaïa. Tot quedava immòbil, fins i tot el pas de les hores semblava alentir-se; els faigs retallats en la blancor semblaven dibuixats a tremp; les roques de la cresta dels Castellets, revestides de glaç, refulgien com diamants al pic del dia. Llavors, els pagesos s'encauaven resignats dins les cases, i asseguts a la vora del foc esperaven pacientment, dies i dies, que la neu fongués.

El Puig va ser habitat fins a la segona meitat del segle passat. Els Vallicrosa en van ser uns dels darrers estadants. L'arribada de la primavera anava acompanyada d'un reviscolament de la flora i de la fauna. Cada matí, la canalla procedia a fer por a la guilla –i a la miloca–: a crits i cops de perol

*Joan Rovira, de Can
Rovira, per a qui
treballava en Manel*

la foragitaven de la rogalia del mas. Si en trobaven alguna als paranys que posava el pare, llavors feien la «capta de la guilla». Primer, l'escorxaven a bot –és a dir, l'espellaven sencera, com un bot de vi– i després l'omplien de palla. Llavors, la penjaven d'una perxa i l'exhibien per les cases del veïnat, que oferien mitja dotzena d'ous com a recompensa.

Dins d'aquest procés de lent escolament de les hores i dels dies, en aquesta vall llunyana, d'on fins i tot els monjos de Sant Marçal van voler fugir, en un moment determinat s'hi produí un fet d'una certa amenitat que alterà la vida d'aquella gent. Un jove pastor de Can Rovira de la Costa, anomenat Manel, es va estimbar al sot Mal, un hivern de molta neu. El van trobar dies més tard, mig rossegat per les faïnes, després de moltes dificultats per accedir dins la gola d'aquella barrancada. Des de llavors, sortien llums al sot Mal, uns llums inexplicables que es van voler relacionar amb la mort d'en Manel. Del Puig estant, més d'un cop l'àvia havia cridat: «Canalla, canalla, goiteu, el llum d'en Manel!». I enmig d'aquelles cingleres resplendia un punt de llum, trist

i somort com el d'una llàntia. L'avi, que era molt atrevit i parava trampes de nits, un dia que tornava pel camí de la Costa va sentir fressa darrere, d'un que el seguia. La lluna era ben alta i el bosc tenia una claror eclipsada. Tot d'una es girà, però no veié ningú, només el llum d'en Manel, que refulgia en la llunyania. Una nit, un pastor va tancar el ramal al corral, per allà la jaça d'en Costa. En marxar va sentir lladrucs. S'apressà a tornar a la cleda, però en arribar-hi, trobà el ramat immòbil, amorriat com si res no hagués passat. I és llavors que en alçar el cap va quedar sorprès amb la imatge d'aquell punt de llum enmig dels esqueis del sot Mal.

D'anècdotes com aquestes, se n'explicaven a gavadals. Mancada d'altres distraccions, la gent del veïnat matava les hores narrant les topades amb aquells senyals del més enllà. Potser perquè la canalla no creixés en un ambient de mites i supersticions, entre les quatre cases de la vall van llogar un mestre itinerant. Vestit amb botins de xarol, armilla, corbatí i barret, anava de masia en masia ensenyant la lliçó. Un dia dormia a Sant Marçal, esmorzava al Puig, dinava a Terrers i dormia a les Illes. I l'endemà feia el recorregut a la inversa. Era a principis de segle i quan s'entaulava l'hivern, amb aquelles nevades colossals, fins i tot els grans assistien a classe. La imatge d'aquell mestre sense fronteres, tocant el corn quan s'acostava a les cases, em produeix una profunda melangia.

En Jaume Vallicrosa m'ensenyà un quadern del seu pare, d'aquells dies d'escolarització precària. En una de les pàgines trobo un exercici deliciós, un retrat candorós de l'època:

Sr. D. Jaumet Vallicrosa, Montseny

28 de Mayo de 1904.

Apresiat germà:

El motiu de escriuret es pedirte que damà a la matinada, cuan yo seré fora, donguis menjar als cunills, als polls, a les gallinas, a las llocas, y engeguis la cabra, y el chai, y els porchs, y vigilis la guilla y la miloca y el esparver. Si cuan torno has cumplert bé, te daré pa blanch, chocolate y deu centims.

Deia més amunt que el misteriós llum d'en Manel va començar a ser vist arran de la mort d'un individu a la vall de Sant Marçal. Aquell home, anomenat Manel, es va llançar al buit des del cim d'un esquei, al sot Mal. En Manel feia de pastor a Can Rovira de la Costa, per allà els volts de 1910.

Abans de seguir endavant, però, crec convenient que us faci cinc cèntims de la geografia del sot Mal. Per contemplar aquesta enorme barrancada en tota la seva extensió, us recomano d'anar al mas de les Illes. Des de l'era de la casa n'obtindreu una visió privilegiada, com si fóssiu a la primera fila de

butaques. El sot Mal és un trau que ratlla l'obaga de les Agudes de cap a peus. Per la capçalera és ampli, encinglerat, obert com un amfiteatre escabrós. Pel caire del cingle, seguint una lleixa natural, passa l'anomenat camí de Roques de Glaç, que condueix a les Agudes. El nom fa referència als caramells de glaç que pengen del rocam a l'hivern. És un passant dolent, molt exposat, que, nevat, posa els pèls de punta. En canvi, per la part més baixa, el Sot és estret, fàcil; no li sabríeu veure el perquè del nom amb què fou batejat. I és per aquí per on travessa el vell camí marçaler que puja de Mosqueroles a Sant Marçal.

La història que us volia contar va succeir fa quasi un segle, pels volts de Cap d'Any. La muntanya era ben blanca, i el fred havia glaçat la neu. En Manel conduïa el ramat pel camí marçaler, en direcció a les Illes. Havia sortit de bon matí del Corral d'en Rovira. (Llavors, hi havia catre i cuina, i quan li convenia, hi passava la nit per tal d'estalviar-se de baixar a Can Rovira.) Com deia, en Manel seguia el camí marçaler i cuidava que el ramat tirés avall, on hi havia claps desnevats per pasturar. Tenia la intenció de creuar el sot Mal i d'arribar a la Roca del Bés, per tal d'atalaiar-lo millor. En ser, però, al Bassau, es va trobar amb el masover de les Illes, que anava al mercat de Sant Celoni. Garlaren mentre el pastor, parsimoniós, enrotllava una cigarreta de picadura. Sense ni adornar-se, perdé de vista el ramat.

En Manel tenia un sentit de la responsabilitat malaltís. Qualsevol petit imprevist que li sorgia a la feina li produïa una angoixa indicable. Llavors entrava en un estat depressiu creixent, suava com una bèstia i la cara se li tras mudava. Al final de l'episodi quedava devastat: en aquestes situacions, hagués comès qualsevol ximpleria. Era home de rampells, i l'estudi del seu encèfal hagués produït algun avenç en el camp de la neurofisiologia. Tenia una hèrnia –duia braguer– que, de tant en tant, li provocava uns dolors insuportables. Un dia, brandà un ganivet de cuina i dirigint-se al seu propi ventre, li exclamà «surt d'aquí dintre, maleït dolor», i acte seguit es ventà una ganivetada que li deixà els budells mig enfora. Així com els senglars ferits de bala són capaços de recórrer encara centenars de metres, deixant les entranyes enfilades per les mates, en Manel encara tingué esma per demanar ajuda i sortir-se'n d'aquella feta.

Quan en Manel s'adonà que el ramat li havia marxat, ja era tard. Llavors començà la tragèdia.

Aquella nit no es presentà a casa, però l'amo, en Joan Rovira, no en va fer cabal; li tenia tota la confiança i sabia que un cop a la setmana dormia fora. La segona nit sense notícies del pastor ja causà preocupació. L'endemà, els homes de la casa es dirigiren al Corral. No hi trobaren ningú. Pels cagallons, saberen que el ramat no hi havia dormit almenys les dues nits anteriors. Van avisar no sé quants homes. Emprengueren el camí marçaler, cap a les Fonts, el pla de Formentàs, la Gronxadora, i feren cap a les Illes. El masover de la

Retornaren al camí marçaler i es dirigiren al Bassau. Bosc amunt se sentia alguna ovella, però no van poder seguir-la a causa del glaç. Provaren d'acostar-s'hi pel cantó del Corral d'en Deumal i d'entrar al sot Mal per dalt. No trigaren a descobrir-hi els primers animals. L'espectacle era desolador: bestiar estimbat i mort arreu. El ramat estava totalment esgarriat. Algunes ovelles, immobilitzades pel glaç i la por, havien sobreviscut rosegant l'escorça dels faigs. Entre la neu descobriren les petjades d'en Manel, que tiraven de dret amunt. Per la direcció que seguien entengueren que l'objectiu del pastor havia estat sobrepassar el cap del ramat, per poder-lo aturar. Però en aquelles condicions era impossible d'arreglar-lo.

Els homes que anaren a rescatar-lo relaten que les darreres petjades d'en Manel es dirigien al caire d'una trona que hi ha al mig del sot Mal, un esquei pla que s'aboca a l'abisme com un balcó. Les petjades estaven molt separades les unes de les altres, com si hi hagués agafat embranzida.

243

El cos sense vida d'en Manel fou trobat al capdavall d'aquella timba, dos dies més tard, a causa de les dificultats d'accés. Fou constatat un fet curiós: les rates ja se li havien menjat una orella. El cadàver, enravenat pel fred, fou transportat fins a la Costa, a coll, que aviat és dit.

De resultes d'aquell fet i un temps més tard, a la vall de Sant Marçal es començà a veure un llum procedent del sot Mal, el «llum d'en Manel». No queda clar quin deuria ser el vincle que va relacionar aquests dos fets, però s'explicava una anècdota d'en Manel que podria posar-hi llum –mai millor dit. Un dia que es trobava sota els efectes d'una forta depressió –produïda per alguna fotesa de la feina–, va empassar-se dues o tres capsos de mistos, per tal que el fòsfor li enverinés la sang.

Aquell hivern, en Manel duia un ramat de vuitanta o cent ovelles baci-ves (no destinades a la cria). Aquest ramat petit podia sobreviure més fàcilment en les escasses clapes desnevades dels emprius de les Agudes. En Manel era fet a la seva, però va ser el primer del veïnat a espavilar-se a tenir gos d'atura, en una època en què eren desconeguts i els rabadans es feien tals tips de córrer darrere del bestiar que tornaven esllomats a casa.

P.D. Quan feia dies que havia donat per acabat aquest escrit, he trobat casualment la partida de defunció d'en Manel, tota una sorpresa que precisarà algunes dates. La transcripció literalment:

En el pueblo de Fogás de Monclús, provincia de Barna, á las dos de la tarde del día veinte y siete de Dcembre de 1899 ante D. Miquel Riera, Juez municipal, y D. Segismundo Giró, Secretario, se procedió a inscribir la defunción de D. Manuel Brachs y Masmiquel, natural de Viladrau, de 40 años de edad y domiciliado en Viladrau (que) falleció a las diez horas de la mañana del día 25 en los Cingles de Roca de Glás a consecuencia de una caída que le produjo fractura del frontal con undimiento en el cerebro, además fractura de la sexta costilla y septima izquierdas, y también fractura de las dos tibias. La muerte fue instantanea y no se nota señal de otra violencia más que las naturales de la caída. Segun resulta de la certificación facultativa expedida al efecto.

Que era hijo legítimo de José y Lluçia y que a su cadaver se habrá de dar sepultura en el cementerio de la Costa.

Fueron testigos presenciales Juan Giró y Puig y D. Estevan Puig y Ceroera, ambos naturales del presente pueblo